

Izvorni znanstveni rad
UDK 334.753:343.575(728)
321.7:343.34(728)
Primljeno: 23. svibnja 2013.

Sigurnosne narkoprijetnje demokracijama Sjevernog trokuta

LIDIJA KOS-STANIŠIĆ

Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu

Sažetak

Suprotno očekivanjima, potpisivanje Srednjoameričkog mirovnog sporazuma i demokratizacija koja je uslijedila nije građanima država Sjevernog trokuta donijela mir i sigurnost, već je Gvatemalu, Honduras i El Salvador zahvatio novi val nasilja. Za većinu kriminalnih radnji, za nesigurnost i nasilje odgovorne su organizacije *narkotrafikanata* koje su trenutačno veća prijetnja regionalnoj sigurnosti nego ratovi koji su se vodili 1980-ih. Najveći su kršitelji ljudskih prava, a državne institucije zadužene za provođenje zakona preslabe su da bi se s njima uspješno borile. U članku se prikazuje djelovanje meksičkih narkokartela, *transportista* i pripadnika *mara* u državama Sjevernog trokuta. Ističe se da visoka stopa ubojstava i nesigurnosti ima značajne posljedice na stavove građana o legitimnosti i efikasnosti demokracije, koji su stoga skloniji prihvatanju represivnih metoda borbe protiv kriminala i nesigurnosti, nedemokratskom ponašanju te odobravanju povratka vojske na političku scenu. Zaključuje se da bi nakon dužeg razdoblja nezadovoljstva građana funkcioniranjem demokracije moglo doći do erozije legitimnosti, čime bi *narkotrafikanti* dobili dodatni prostor za kriminalne aktivnosti.

Ključne riječi: Sjeverni trokut, Gvatemala, Honduras, El Salvador, *narkotrafikanti*

1. Uvod

Države Sjevernog trokuta (engleski – *Northern Triangle*, španjolski – *Triangulo del Norte*) Gvatemala, Honduras i El Salvador nove su izborne demokracije koje se suočavaju s tipičnim tranzicijskim, sustavskim i kontekstualnim problemima kao i ostale nove demokracije Latinske Amerike.¹ Ekstremna nejednakost i siromaštvo

¹ Ovaj je članak rezultat istraživačkog projekta *Transnational Crime (TNC) as a Threat to Central American Democracies and Border Security of the USA* pri Centru za iberijske i latinsko-američke studije (CILAS) Sveučilišta California u San Diegu (UCSD) 2011.

stanovništva te raširena korupcija uobičajeni su kontekstualni problemi. Oni su u državama Sjevernog trokuta povezani s vrlo lošim socijalnim indikatorima,² države se fiskalno iscrpljuju i nemaju administrativnih kapaciteta,³ a oružani konflikti koji su vladali regijom u nasljeđe su ostavili bivše ratnike i znatne količine oružja. Državne institucije zadužene za provođenje zakona izuzetno su slabe jer nisu dovoljno financirane, opremljene i obučene, te zločinci uglavnom nikada nisu kažnjeni za kriminalna djela koja su počinili. Za većinu kriminalnih radnji, za nesigurnost i nasilje odgovorne su transnacionalne kriminalne organizacije koje se bave trgovinom drogom (*Drug Trafficking Organizations* – DTOs), poznate kao *narkotrafikanti*.

Države Sjevernog trokuta trenutačno predstavljaju najnasiljniju svjetsku regiju⁴ izvan aktivnih ratnih zona. Stopa smrtnosti znatno je viša nego što je bila za građanskih ratova koji su 1980-ih harali regijom. Tako je 2011. u Hondurasu bilo 92 ubijena na 100.000 stanovnika, u El Salvadoru 69 na 100.000, a u Gvatemali 39 na 100.000. Čak je i u sigurnijem južnom dijelu Srednje Amerike stopa kriminala i nasilja u posljednjih nekoliko godina znatno porasla – u Kostariki za 63 posto, a u Panami za 140 posto. Elementarno ljudsko i građansko pravo jest pravo na život, a upravo je ono u srednjoameričkim državama Hondurasu, El Salvadoru i Gvatemali ugroženo – vidi tablicu 1.

Tablica 1. Stopa ubojstava na 100.000 stanovnika u Srednjoj Americi (2005-2011)

država	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
El Salvador	62	65	57	52	71	65	69
Gvatemala	42	45	43	46	46	41	39
Honduras	35	43	46	61	71	82	92
Kostarika	8	8	8	11	11	11	10
Nikaragva	13	13	13	13	14	14	13
Panama	11	11	13	19	24	22	–

Izvor: Meyer i Ribando Seelke, 2013 (pristup 7. 5. 2013).

² HDI (*Human Development Index*) mjeri tri dimenzije razvoja – očekivanu životnu dob, obrazovanje (godine školovanja) i prihode (države i *per capita*). Analiziraju se podaci iz 169 država svijeta i u 2010. Panama je bila na 65. mjestu, Kostarika na 62., El Salvador na 90., Honduras na 106., Nikaragva na 115., a Gvatemala na 116. (Meyer i Ribando Seelke, 2013: 33).

³ U zemljama OECD-a porezi čine prosječno 34,8 posto BDP-a, u Latinskoj Americi 18,7 posto BDP-a, u Hondurasu 15,9 posto BDP-a, u El Salvadoru 14,6 posto BDP-a, a u Gvatemali svega 11,6 posto BDP-a. Više od 70 posto poreza u Srednjoj Americi socijalno su nesjetljivi indirektni porezi koje plaćaju svi građani (Casas-Zamora, 2011: 3-4).

⁴ Srednja Amerika podregija je Latinske Amerike, ali i samostalna regija koja se sastoji od vlastitih podregija, stoga ćemo je za potrebe članka smatrati regijom.

Istraživanja pokazuju da je broj ubojstava u demokracijama koje su se urušile tri puta veći nego u demokracijama koje su opstale te da je društveni nered, tj. visok stupanj kriminala uzrok što su građani skloniji nedemokratskom političkom ponašanju. U ovom članku prikazujemo kako djeluju organizacije *narkotrafikanata* u državama Sjevernog trokuta i analiziramo prijetnje koje predstavljaju za sigurnost navedenih demokracija.

Pokušat ćemo odgovoriti na dva pitanja. Prvo, kako osjećaj nesigurnosti građana Sjevernog trokuta utječe na njihovu percepciju demokracije – na njezinu legitimnost (poželjnost), efikasnost (zadovoljstvo načinom na koji funkcionira) i povjerenje u demokratske institucije? Drugo, potiče li visok stupanj kriminala u državama Sjevernog trokuta građane da budu skloniji nedemokratskom političkom ponašanju?

2. Narkoprijetnje sigurnosti u demokracijama Sjevernog trokuta

Casas-Zamora (2011) identificira tri izazova demokraciji u srednjoameričkim državama: 1. slabost političke vlasti – slabe države i vlade koje ne mogu građanima omogućiti osnovna dobra i usluge nužne za postizanje napretka, socijalne kohezije i održivog ekonomskog rasta; 2. globalizaciju – nemogućnost povećanja produktivnosti i kvalitetnijeg uključivanja u globalnu ekonomiju; te 3. kriminal i nasilje. U članku ćemo se fokusirati na kriminal i nasilje, za koje se smatra da u državama Sjevernog trokuta nisu samo izazov, već i prijetnja demokraciji. Da je kvaliteta demokracije u državama Sjevernog trokuta vrlo niska, pokazuje i indeks kvalitete demokracije koji ih svrstava na dno ljestvice Latinske Amerike.⁵

Povijesno, države Srednje Amerike dijele s ostalim državama Latinske Amerike europsku kolonijalnu vladavinu, ratove za neovisnost, krvave građanske sukobe, autoritarne vlade i vladavinu vojske te demokratsku tranziciju. Srednjoj Americi geografski položaj kao da je donio prokletstvo. Ne samo da se države Srednje Amerike nalaze među zemljama koje su najugroženije prirodnim nepogodama (uraganima, poplavama, klizanjem terena, potresima i vulkanskim erupcijama) već se nalaze i na teritoriju za koji je već od sredine 19. stoljeća vitalno bio zainteresiran SAD. Srednja Amerika iskusila je brojne američke intervencije, a najznačajnije su inter-

⁵ Svrha je indeksa demokracije razlikovati demokraciju (Dahlova definicija) od kvalitete demokracije. Analizira se pet empirijskih dimenzija koje daju osnovu za evaluaciju: 1. izborna odluka, 2. participacija, 3. odgovornost (*accountability*), 4. provodi li vlada politiku koju građani odobravaju (*responsiveness*) i 5. suverenitet. Analizirano je 18 država Latinske Amerike, pri čemu ih je 17 okarakterizirano demokracijama, dok je za Ekvador navedeno da ne zadovoljava ni minimalne standarde da bi bio okarakteriziran izbornom demokracijom. Dok je Kostarika na drugom mjestu u regiji Latinske Amerike, situacija je najlošija u Gvatemali, koja je na 17. mjestu, dok je Honduras na 16., a El Salvador na 14. mjestu (Levine i Molina, 2011: 1-12).

vencije tijekom građanskih ratova i međudržavnih konflikata koji su regiju zahvatili 1980-ih. Nakon završetka sukoba i potpisivanja mirovnih sporazuma započela je demokratska tranzicija, no ona Srednjoj Americi nije donijela značajno smirivanje. Od 2006/2007. politička situacija dodatno se pogoršala. Naime, zbog zatvaranja karpiskog koridora i agresivnih aktivnosti meksičke vlade protiv organizacija *narkotrafikanata*⁶ Srednja Amerika postala je glavni tranzitni pravac kojim se krijumčari droga, većinom kokain, iz Južne Amerike u SAD. Prema procjenama vlade SAD-a (Arnson i Olson, 2011: 2-4), godine 2006. svega je 42 posto kokaina porijeklom iz Južne Amerike, vrijednog 16 milijarda američkih dolara, prošlo kroz Srednju Ameriku, dok je 2011. njome prošlo između 90 i 95 posto kokaina (oko 700 tona navodno u vrijednosti 38 milijarda dolara). Stručnjaci smatraju da je stopa ubojstava u regiji snažan indikator prisutnosti *narkotrafikanata*. Osobito je visoka u sjevernom obalnom području Hondurasa, istočnom graničnom području El Salvadora te u prašumama na sjeveru Gvatemale. Države Sjevernog trokuta, kao ni njihov moćni susjed SAD, nisu uočile da aktivnosti *narkotrafikanata* ugrožavaju funkcioniranje država regije, već su za visoku stopu nasilja okrivljavale bande zvane *mare*.⁷

Nakon 11. rujna 2001. promijenjen je koncept sigurnosti Organizacije američkih država⁸ te su vojni termini zamijenjeni multidimenzionalnim prijetnjama među kojima se ističe borba protiv organiziranog kriminala i trgovine drogom. Iako je primarni cilj američke sigurnosne politike na zapadnoj hemisferi spriječiti dolazak narkotika na teritorij SAD-a, tek je 2010. uočeno da su prijetnje sigurnosti demokracijama Srednje Amerike ujedno i izazov za SAD. Tada je predsjednik Obama na

⁶ Detaljnije u Kos-Stanišić (2012a: 107-122).

⁷ *Mare (maras)* nastale su 1980-ih kada je zbog konflikata u Srednjoj Americi oko milijun stanovnika El Salvadora i Gvatemale emigriralo u SAD. Ondje su osnovane prve bande, kojima su se kasnije priključili i srednoamerički susjedi. Ističu se *Mara Salvatrucha* (MS-13) i *Barrio 18* (M-18) čiji su članovi mladi u dobi od 8 do 35 godina koji su prigrlili kriminalni životni stil i identitet. Pretpostavlja se da je 2012. bilo oko 54.000 pripadnika *mara* u državama Sjevernog trokuta – 12.000 u Hondurasu, 20.000 u El Salvadoru i 22.000 u Gvatemali. El Salvador ima najveći broj *marerosa* po glavi stanovnika (323 na 100.000 stanovnika) (Ribando Seelke, 2013: 3).

⁸ Organizacija američkih država danas je najvažniji regionalni multilateralni forum za promicanje demokracije i ljudskih prava te za borbu protiv siromaštva, terorizma, droge i korupcije. Godine 2003. u objema je Amerikama prihvaćena Deklaracija o sigurnosti kojom je dogovoren novi multidimenzionalni koncept sigurnosti koji uključuje tradicionalne i nove prijetnje, brige i izazove sigurnosti država. Predstavnička demokracija uvjet je stabilnosti, mira i razvoja država, a cilj je sigurnosti zaštita ljudskih života. Sigurnost država hemisfere ugrožena je na različite načine tradicionalnim i novim prijetnjama: terorizam, transnacionalni kriminal, droga, korupcija, pranje novca te trgovina oružjem; ekstremno siromaštvo i socijalna isključenost većih dijelova društva; prirodne i ljudskom rukom prouzročene katastrofe, HIV i AIDS, ostale bolesti, prijetnje zdravlju, uništavanje okoliša; trgovina ljudima; napadi na kibernetički (*cyber*) prostor; incidenti ili nesreće na moru tijekom prijevoza potencijalno opasnih stvari; oružje za masovno uništenje u rukama terorista i njegova upotreba (Kos-Stanišić, 2010: 56).

listu glavnih tranzitnih država i država proizvođača nelegalnih droga, uz Gvatemalu i Panamu koje su se na njoj već nalazile, stavio i Kostariku, Honduras te Nikaragvu, a 2011. dodao je i El Salvador.⁹ Time je Srednja Amerika postala jedina svjetska regija čije se sve države nalaze na američkoj “crnoj narkolisti” te prolaze proces ocjenjivanja da li u “ratu protiv droge” u potpunosti surađuju sa SAD-om.¹⁰ Da SAD ozbiljno shvaća narkoprijetnje, pokazao je osnivanjem Srednjoameričke regionalne sigurnosne inicijative CARSI (*Central America Regional Security Initiative*) kojom financira države Srednje Amerike u borbi protiv *narkotrafikanata* (Meyer i Ribando Seelke, 2013).

Steven Dudley (2010) u Srednjoj Americi identificira dvije glavne kategorije *narkotrafikanata* – meksičke kartele i srednjoameričke *transportiste* (*Transportistas*). *Transportisti* su organizirani kao “obiteljske poduzetničke tvrtke” koje djeluju na regionalnom nivou, a bave se skladištenjem i transportiranjem droge uglavnom do Meksika, gdje je preuzimaju meksički karteli.¹¹ Uglavnom su to bivši kradljivci stoke i automobila koji imaju iskustva s krijumčarenjem, poznaju krijumčarske pravce i imaju dobre političke veze. Meksički karteli često im plaćaju usluge drogom, koju *transportisti* zatim plasiraju na lokalno tržište, što dodatno potiče nasilje. Najaktivniji su meksički karteli u državama Sjevernog trokuta Sinaloa, koji ondje djeluje već duže vremena i pregovara s lokalnim akterima, te Zete, koje upotrebom sile i nasilja privlače najviše medijske pozornosti. Pretpostavlja se da su Zete ipak u prednosti pred Sinaloom zato što su im se pridružili brojni bivši ratnici te pripadnici tajnih i specijalnih službi. *Narkotrafikanti* imaju “svoje ljude” u policiji, carini, vojsci, uredima državnih tužitelja, zatvorima i sudstvu Sjevernog trokuta. Iako se bave ilegalnim poduzetništvom, jednako kao i legalnim poslovima, cilj im je smanjiti troškove i povećati profit. Treba smanjiti broj ljudi na “platnoj listi”, broj granica preko kojih se roba krijumčari te broj ljudi koje treba podmititi. Krijumčarenje u Srednjoj Americi nije nikakva novost, dapače, još od kolonijalnog razdoblja regi-

⁹ <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/09/15/presidential-memorandum-major-ill-cit-drug-transit>

¹⁰ Države koje od Kongresa ne dobiju certifikat, tj. pozitivnu ocjenu ne mogu dobiti kredit ni od jedne američke agencije, a u međunarodnim agencijama SAD im blokira davanje kredita (Kos-Stanišić, 2010: 95).

¹¹ Narkoindustrija ilegalna je industrija droge koja funkcionira kao i većina međunarodnih konzorcija. Otuda joj i naziv kartel. Roba se proizvodi, prodaje i transportira, bankari i financijski stručnjaci vode financijske poslove, a pravnici se bave pravnim poslovima. Konzorcij je organiziran tako da bude efikasan i da postiže maksimalan profit. Ima šefa, upravni odbor, vijeća, pravni sustav, glasnogovornike, pregovarače, projektne menadžere i službu osiguranja. Prisutni su na teritoriju gotovo svih država zapadne hemisfere i Europe. Posjeduju najmodernija komunikacijska sredstva i sustave, kao i naoružanje. S takvim zaledem *narkotrafikantima* je jednostavno ignorirati zakone i državu na čijem teritoriju posluju.

jom je vladala kultura *kontrabande* (*contrabando*). Krijumčarilo se sve, od sira do oružja, a u posljednje vrijeme isti se pravci upotrebljavaju za krijumčarenje droge.

U trgovinu i krijumčarenje droge u svim trima državama Sjevernog trokuta uključene su i *mare*, no pretpostavke da se one danas nalaze u epicentru nasilja u regiji uglavnom su netočne. Dudley (2010: 19-23) smatra da su jednako netočne tvrdnje da *mare* imaju značajnu ulogu u trgovini i krijumčarenju droge. One su samo jedan od mnogih lokalnih preprodavača droge, a ponekad se meksički karteli njima koriste kao plaćenim ubojicama. No neosporno je da su prve probleme s nasiljem krajem 1990-ih u državama Sjevernog trokuta izazvali pripadnici *mara* deportirani iz SAD-a zbog kriminalnih aktivnosti. Na stvarnu ili preuveličanu opasnost od *mara* vlade država Sjevernog trokuta odgovorile su politikom čvrste ruke (*mano dura*) koja se provodila od 2001. do 2006. i rezultirala je masovnim uhićenjem i zatvaranjem članova *mara*.¹²

Sve države Srednje Amerike nalaze se na tranzitnom koridoru između Južne i Sjeverne Amerike, no *narkotrafikanti* su najaktivniji u državama Sjevernog trokuta u kojima su do prije dvadesetak godina vladali autoritarni desni režimi, a danas vlada isprepletenost politike i kriminala. Krijumčarenje u regiji nije novina, ali jest količina droge koja njome prolazi. Države Sjevernog trokuta nemaju efikasnu kontrolu prometa i roba, a unatoč visokim kaznama kriminalne radnje se ne kažnjavaju, te je krijumčarenje droge lukrativna aktivnost izuzetno niskog rizika. U prilog navedenoj tvrdnji govore i podaci da je 2012. u El Salvadoru zaplijenjeno samo 0,13 tona kokaina, u Gvatemali 4,7 tona, u Hondurasu 22 tone, dok je u Kostariki zaplijenjeno 14,7 tona, Nikaragvi 9,6 tona, a Panami čak 30 tona (Meyer i Ribando Seelke, 2013: 17). Da bismo odgovorili na pitanje zašto je tako, moramo se vratiti u 1979. godinu kada je revolucijom na vlast u Nikaragvi došla ljevičarska Sandinistička fronta,¹³ što je znatno utjecalo na zbivanja u svim susjednim državama. U namjeri da porazi sandiniste i da spriječi da se revolucija i dolazak ljevičara na vlast preliju na susjedne države, SAD je u skladu sa svojom hladnoratovskom politikom surađivao s desnim vladama Sjevernog trokuta i obilato ih nagrađivao.¹⁴ U Hon-

¹² Više u Kos-Stanišić (2012b: 34-37).

¹³ Oružani otpor vladavini obitelji Somoza započeo je 1961. pod vodstvom Sandinističke fronte (*Frente Sandinista de Liberacion Nacional*) i trajao je sve do 1979, kada je diktator Anastasio Somoza pobjegao u Miami. Na vlast dolaze sandinisti, čiji je cilj bio uspostavljanje nezavisne i nesvrstane vanjske politike te stvaranje mješovite ekonomije kojom bi se ispravile socijalne nepravde. Proveli su agrarnu, obrazovnu i zdravstvenu reformu, no obećanja o održavanju izbora i uvođenju višestranačkog sustava nisu održana (Kos-Stanišić, 2010: 74).

¹⁴ U razdoblju 1980-1991. El Salvador je nakon Izraela i Egipta (nagrada za potpisivanje mirovnog sporazuma) bio treći na listi najvećih primatelja američke pomoći. Primio je ukupno 4,2 milijarde američkih dolara, a od toga je 1,1 milijarda bila vojna pomoć. Gvatemala je počela primati pomoć tek 1985. i primila je 39 milijuna dolara vojne pomoći od ukupno milijarde dolara

durasu su se nalazile baze nikaragvanskih kontrarevolucionara koje je financirao SAD, dok su se El Salvador i Gvatemala američkom pomoći i podrškom koristili u borbi protiv domaćih revolucionara. Unatoč tome što je Kostarika bila demokratska i neutralna država, i njezin je teritorij upotrebljavan za kontraške baze. Političko-ekonomska nestabilnost koja je vladala regijom navela je predsjednika Kostarike Oscara Ariasa da predloži miroljubivo rješenje sukoba. Ariasov plan prihvatilo je i potpisalo 7. kolovoza 1987. pet srednoameričkih predsjednika država. Panama, kojom je vladao američki saveznik Noriega, nije bila izravno uključena u sukobe, te nije bila potpisnica mirovnog sporazuma. Proces pacificiranja regije uključivao je prekid vatre, dijalog sukobljenih strana, sprečavanje da se teritorij jedne države upotrebljava za agresiju na druge države te zabranu pružanja pomoći neregularnim snagama i pobunjeničkim pokretima. Sporazum je predviđao održavanje slobodnih izbora i demokratizaciju svih država regije (Kos-Stanišić, 2010: 74-75). Predviđeno je smanjenje vojske, njezino povlačenje iz politike te stavljanje pod civilni nadzor. Kako se razvijala sigurnosna situacija u državama Sjevernog trokuta nakon potpisivanja mirovnih sporazuma, prikazat ćemo u nastavku članka.

2.1. Honduras

Iako se srednoamerički sukob nije vodio na teritoriju Hondurasa, država je bila duboko upletena u sukob i bila je potpisnica Srednoameričkog mirovnog sporazuma. Uslijedila je demokratizacija. Predsjednici dolaze iz desnih stanaka i provode neoliberalnu politiku koja osiromašuje stanovništvo, dok visokom politikom vlada korupcija. Život građana nije se znatnije promijenio jer kandidati koji tijekom predsjedničke kampanje nude promjene, nakon što dođu na vlast imaju minimalne uspjehe u njihovu provođenju. Usto je Honduras postao jedna od najnasilnijih država Latinske Amerike. Broj ubojstava počeo se znatno povećavati sredinom 1990-ih, a 2011. iznosio je 92 ubijena na 100.000 stanovnika, zbog čega se Honduras smatra najopasnijom državom na svijetu koja se ne nalazi u aktivnoj zoni rata. Nasilje je započelo s deportacijama pripadnika *mara* iz SAD-a, koji su se zatim asimilirali s domaćim bandama. Mediji su svakodnevno izvještavali o nasilju *mara*. Ricardo Maduro (2002-2005), predsjednik koji je u sukobima bandi izgubio sina, posvetio se borbi protiv *mara*, te je Kongres 2002. i 2003. donio stroge zakone protiv njih. Politikom čvrste ruke za njegova mandata nasilje i nesigurnost su smanjeni, no nisu odstranjeni uzroci zašto mladi pristupaju bandama niti je zaustavljen dolazak *narkotrafikanata* na teritorij Hondurasa.

Uz Zaljevski kartel, posljednjih nekoliko godina moćni meksički karteli Sinaloa i Zete proširili su svoj utjecaj i na Honduras. Sinaloa je kupio ili prisilio da mu

pomoći. Honduras je primio 1,8 milijarda dolara, od toga 504 milijuna vojne pomoći (Coerver i Hall, 1999: 154).

se predaju brojni honduraški krijumčarski pravci, a slijedile su ih Zete. Droga dolazi u Honduras morskim, kopnenim i zračnim putem. Budući da vlasti Hondurasa ne mogu efikasno kontrolirati vlastiti zračni prostor, Honduras je popularno sletišće. Avioni uzlijeću iz graničnog područja Venezuele i Kolumbije, a slijeću u sjeverni i istočni Honduras, osobito na području Mosquita¹⁵ uz granicu s Nikaragvom. Droga dolazi i kopnenim putem *Pan-Americanom*. Većina kokaina stiže Karipskim morem brzim gliserima, ribarskim brodovima ili minipodmornicama. Stručnjaci smatraju da se Sinaloa i Zaljevski kartel za krijumčarenje kokaina više koriste kopnenim putovima, a Zete morskim. Kartel Sinaloa najutjecajniji je narkokartel u državama Sjevernog trokuta, u kojima Honduras ima ključnu ulogu. Operira u provincijama Copán, Santa Bárbara, Colón, Olancho i Gracias a Dios. Pripadnici tog kartela započeli su svoje aktivnosti 2007, kada su se kupovinom ili ubojstvima riješili potencijalnih rivala. Krajem 2010. Sinaloa je dao ubiti Gonzáleza, honduraškog ravnatelja Agencije za borbu protiv narkotika, koji je naredio brojne akcije protiv kartela Sinaloa. Neposredan razlog bila je zapljena pošiljke droge vrijedne sedam milijuna američkih dolara. Naručeno ubojstvo ministra sigurnosti Álvareza, koji je upozoravao na činjenicu da Sinaloa kupuje gradonačelnike i municipalne službenike i time stvara "paralelne vladajuće strukture" na lokalnom nivou, spriječeno je (Bosworth, 2011: 66-67). Godine 2010. Honduras je uz Meksiko bio najopasnija država Latinske Amerike za novinare koji su pratili aktivnosti kartela Sinaloa, jer je ubijeno dvoje novinara.

Zaljevski kartel je nakon 2006. počeo značajno širiti svoje aktivnosti, no nakon obračuna sa svojim plaćenicima Zetama, Zete su preuzele većinu aktivnosti i zadržale veze s korumpiranim službenicima. Zete se sve više učvršćuju u Hondurasu i kupuju zemlju u blizini granice s Gvatemalom. Prema izvještajima medija, regrutiraju bivše policajce koji osiguravaju krijumčarenje te kojima se koriste za otmice i ucjenjivanje. U Hondurasu djeluju i domaći *transportisti*, među kojima je najpoznatija obitelj Rivera, koja nije povezana ni s jednim kartelom. Oni krijumčare kokain s juga na sjever Srednje Amerike gdje ga prodaju kartelima po višoj cijeni. Honduras je 2012. imao najveći broj pripadnika *mara* na 100.000 stanovnika. Meksički karteli njima se koriste za jednokratne poslove plaćenih ubojstava, zastrašivanja protivnika i vladinih snaga te za poslove osiguravanja ili prijenosa pošiljaka. *Mare* kontroliraju lokalnu distribuciju i raspačavanje marihuane i kokaina, a prihodi od toga su im najznačajniji poslije prihoda od reketarenja. Utjecaj *narkotrafikanata* na zbivanja u

¹⁵ Mosquito Indijanci bili su žestoki protivnici sandinista i 1980-ih ugostili su kontraše, koji su na njihovu teritoriju imali kampove, a i danas imaju loše odnose s vladom Daniela Ortege. Mosquito Indijanci često se bave "ribarenjem", tj. sakupljanjem pošiljaka kokaina koje iz brzih glisera izbacuju *transportisti* ako ih love snage reda ili ako dožive nesreću na moru (Bosworth, 2011: 81).

Hondurasu evidentan je, ali oni ne kontroliraju ni jedan značajan dio državnog teritorija. No njihovo poslovanje nije ugroženo jer je unutar honduraških snaga reda i sigurnosti te među političarima i sucima korupcija raširena. Najpoznatiji je slučaj gradonačelnika gradića El Paraisa uz granicu s Gvatemalom koji je bio na platnoj listi kartela Sinaloa. Smatra se da su *narkotrafikanti* najveći kršitelji ljudskih prava u Hondurasu jer oduzimaju građanima pravo na život i sigurnost, jednakost pred sudovima i potkopavaju rad vladinih institucija zaduženih za istrage i kažnjavanje (*ibid.*: 81).

Smatrajući da su za visoku stopu kriminala i nesigurnosti odgovorene *mare*, te da je zakonodavstvo *mano dura* kontraproduktivno, predsjednik Manuel Zelaya ponudio je mekši pristup (*mano amigo*). Nakon prve godine njegova mandata povećao se broj ubojstava i meksički karteli proširili su svoje djelovanje. Stoga je 2008. ponovo vraćen tvrdi pristup, a na ulice je osim policije izašla i vojska. Kriminalci, domaće bande i meksički karteli bili su sve nasilniji i sve su više utjecali na zbivanja u državi. Politička kriza uzrokovana državnim udarom i protjerivanjem predsjednika Zelaye sredinom 2009. otvorila je dodatni prostor kriminalnim aktivnostima *narkotrafikanata*.¹⁶ Vrhunac je bio za vladavine privremenog predsjednika Michelettia koji je snage reda i sigurnosti zaposlio na sprečavanju Zelayina povratka u zemlju. Broj ubojstava i otmica tada je značajno porastao, kao i krijumčarenje droge. Nakon pobjede Porfiria Lobe na predsjedničkim izborima, u proljeće 2010. donesen je dekret kojim je dopuštena upotreba vojske u rješavanju problema unutarnje sigurnosti. Uslijedila je odluka Kongresa kojom je vojska s ciljem obnove javnog reda i mira u državi dobila policijske ovlasti, tj. pravo uhićenja i pretraživanja. Zahvaljujući novom zakonu vojska može sudjelovati u borbi protiv *narkotrafikanata* te surađivati u borbi protiv terorizma, trgovine oružjem i organiziranog kriminala.¹⁷ To je vodilo militarizaciji unutarnje sigurnosti, neuobičajenoj za demokratsku praksu, ali uobičajenoj za državu Sjevernog trokuta.

¹⁶ Predsjednik Manuel Zelaya (2006-2009) smijenjen je s vlasti udarom u ljeto 2009. Razlog je bio okretanje ulijevo i suradnja s Hugom Chavezom te želja da ostane na vlasti još jedan mandat, s obzirom na to da je namjeravao raspisati referendum. Vojska ga je uhitila i u pidžami avionom poslala u egzil u Kostariku. Iako se poslije pokušavalo opravdati da je vojska postupila u skladu sa sudskim nalogom, udar je osuđen od međunarodne zajednice, a Honduras je izbačen iz Organizacije američkih država. SAD mu je ukinuo 32,7 milijuna dolara pomoći, a budući da je od te svote 11 milijuna dolara bilo namijenjeno sigurnosti, Honduras je bio još manje sposoban boriti se s *narkotrafikantima*. Na sastanku Srednjoameričkog integracijskog sustava (SICA) posvećenom borbi protiv organiziranog kriminala u ljeto 2010. obnovljeni su odnosi država regije s Hondurasom.

¹⁷ A pesar de temores, Honduras saca a sus militares a la calle, Eulimar Núñez, BBC Mundo, 1. 12. 2011. http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2011/12/111130_honduras_militares_policia_en.shtml

2.2. El Salvador

Iako je El Salvador potpisnik Srednjoameričkog mirovnog sporazuma (1987), tek kada je postalo evidentno da ni kraj Hladnog rata neće zaustaviti gerilske aktivnosti, mirovni pregovori shvaćeni su ozbiljno. Uspješno su završeni 1992. kada je predsjednik Alfredo Cristiani (1989-1994), pripadnik umjerene frakcije desne stranke ARENA-e, potpisao mirovni sporazum s ljevičarskom gerilom FMLN-om (*Farabundo Martí Liberation National*). Trinaestogodišnji građanski rat odnio je 75.000 života, a gerilske i vladine protugerilske aktivnosti ostavile su teške ekonomske posljedice na izuzetno siromašnu zemlju. Demokratizacija nije bila dovoljno snažna da se suoči s izazovima poslijeratnog razdoblja, osobito da smanji društveno-ekonomsku nejednakost i da se suprotstavi eskalaciji kriminalnog nasilja. Jedna od posljedica građanskog rata bilo je rašireno krijumčarenje i kriminalne aktivnosti. Već je sredinom 1990-ih istraživanje o postkonfliktnim oružanim grupama ustanovilo da su "nelegalne oružane grupe" prerasle u sofisticirane i kompleksne organizacije koje se samofinanciraju kriminalnim aktivnostima, osobito otmicama i ucjenama.¹⁸ Unatoč demobilizaciji dio tajnih mreža koje su tijekom rata opskrbljivale obje strane oružjem i informacijama ostao je netaknut, kao i krijumčarski pravci kojima su se služili. Ilegalne oružane grupe koje su tijekom rata bile vođene ideologijom (lijevom ili desnom) poslije rata vođene su ekonomskom računicom, te su često surađivale u otmicama, krijumčarenju oružja i ukradenih automobila. Kriminalne organizacije povezane s političarima surađuju i na regionalnom nivou, što je postalo bjelodano krajem 2010. kada je bivši gvatemalski zastupnik Castillo optužen za organizaciju ubojstva trojice salvadorskih zastupnika Srednjoameričkog parlamenta.¹⁹

Prije rata bilo je 33 ubijenih na 100.000 stanovnika, za rata 55, a 2010. 66, s time da je stopa ubojstva mladih između 15 i 24 godine čak 94 na 100.000 stanovnika (Farah, 2011: 106). Američka DEA (*Drug Enforcement Administration*) pretpostavlja da većina kokaina koji dolazi u SAD prolazi kroz Istočnopacifički vektor (pacifička obala Ekvadora i Kolumbije, preko Srednje Amerike u Meksiko i SAD), čiji je El Salvador sastavni dio. Kokain dolazi u El Salvador prvenstveno morem, tj. na gliserima i podmornicama koji mogu nositi između pet i sedam tona kokaina. Droga se u El Salvadoru istovaruje i skladišti te se ubacuje u tajne pretince kamiona

¹⁸ <http://www.uca.edu.sv/publica/idhuca/grupo.html>

¹⁹ U veljači 2007. ispred zgrade Srednjoameričkog parlamenta u Gvatemali ubijeno je troje zastupnika El Salvadora i njihov vozač. Prvo objašnjenje bilo je da su ih ubili gvatemalski policajci koji su ih zamijenili s krijumčarima droge. No nakon što su uhićeni policajci hicem iz blizine ubijeni u zatvorskim ćelijama, vjerojatno da ne bi mogli svjedočiti, rješavanje slučaja je zapelo. Kasnije je utvrđeno da su ubojstva bila motivirana narkorazmiricama, te da ih je od Castilla naručio salvadorski zastupnik. Castillo je za organizaciju ubojstva te za pljačku i distribuciju droge kažnjen s 203 godine zatvora (López, 2011: 219).

koji prevoze legalnu robu autocestama *Pan-Americana* i *Litoral*. Budući da El Salvador nema efikasnu kontrolu prometa i roba, krijumčarenje je mali rizik.

Problemu sigurnosti značajno doprinose i *mare*. Prva generacija *mara* javila se u El Salvadoru početkom 1990-ih i nakon nekoliko godina počeli su zadavati ozbiljne probleme novostvorenim policijskim snagama El Salvadora. Pridružili su im se i demobilizirani ratnici, te se nastale bande druge generacije kojima je glavna aktivnost bila zaštita pošiljaka kokaina u tranzitu. Za razliku od Dudleya Farah (2011) smatra da treća generacija bandi više nije nezavisna, već da je integralni dio narkokartela Sinaloa i Zeta koji su u Hondurasu osobito aktivni.

Kartel Sinaloa surađuje s domaćim *transportistima*, među kojima su najpoznatiji *Los Perrones Orientales* i *Los Perrones Occidentales*.²⁰ Droga je samo nova roba koju transportiraju uhodanim krijumčarskim putovima, pri čemu uživaju zaštitu lokalnih carinika i policajaca. Povezani su i s policijom i državnim dužnosnicima. Budući da je od 2001. službena valuta El Salvadora dolar, država je i značajan centar pranja novca. Pranje vlastitog novca i novca meksičkih kartela jedan je od značajnijih poslova *Perronesa*. Zete su također dobro umrežene, što je postalo vidljivo 2010. godine kada su uhićena šestorica časnika koji su Zetama prodali gotovo dvije tisuće granata koje su trebale biti uništene.

Iako je ljevica uključena u izbornu natjecanje još 1992, tek je nakon višegodišnje vladavine ARENA-e, na predsjedničkim izborima 2009. pobijedio kandidat FMLN-a Mauricio Funes. Bio je to ključni povijesni događaj. No premda je predsjednik Funes u svojoj predizbornoj kampanji kritizirao politiku *mano dura* svojih prethodnika, dolaskom na vlast suočio se s nemogućnošću rješavanja problema nasilja, te je dopustio izlazak na ulice vojske koja pomaže policiji. Još je 2007. Antiteroristički zakon dao policiji izvanredne ovlasti. Sloboda građana ograničena je zbog nasilja. U lipnju 2010. pripadnici bandi ubili su u dva gradska autobusa 16 građana, kaznivši na taj način vozače autobusa koji im nisu željeli "platiti zaštitu". Taj terori-

²⁰ *Los Perrones Orientales* djeluju na istoku države oko gradova San Miguel, Usulután i La Unión, gdje preuzimaju kokain koji je Pacifikom došao u El Salvador i kamionima ga transportiraju prema Gvatemali ili Hondurasu. *Los Perrones Orientales* već se dugo bave krijumčarenjem, uključujući i krijumčarenje sira iz Hondurasa, pa su poznati i pod imenom Sirni kartel (*Cartel de los quesos*). *Los Perrones Occidentales* operiraju oko grada Santa Ana i transportiraju kokain, oružje i ljude kopnenim putem u Gvatemalu (Farah, 2011: 116-119). Drugi izvor navodi da osim *Los Perronesa* postoji i *Cartel de Taxis*, koji je dobio ime po gradu Taxistepeque. Navodno je Taxis jači i značajniji od Perronesa. Operira oko grada San Fernando koji se nalazi na granici s Hondurasom, gdje započinje *ruta de la cocaína* koja završava u Metapánu, na granici s Gvatemalom. Ruta je poznata i kao "El Caminito". Šef kartela poznati je poduzetnik, rančer i sportski radnik "Chepe Diablo". Kartel postoji od 2000. i koristi se starom rutom kojom je krijumčaren sir iz Hondurasa početkom 20. stoljeća. Sergio Arauz, Óscar Martínez, and Efen Lemus, "El Cartel de Taxis," *El Faro*, May 16, 2011, <http://www.elfaro.net/es/201105/noticias/4079/>.

stički akt vodio je izglasavanju novog zakona kojim je članstvo u bandi, bez obzira na individualne aktivnosti, proglašeno kriminalnom aktivnošću koja se kažnjava zatvorom. Funes je odgovorio slanjem “na ulicu” dodatnih 1000 vojnika (već ih je bilo 5000) koji su trebali pomoći policiji u borbi protiv bandi. S obzirom na stupanj penetracije organiziranog kriminala u političke, sudske i sigurnosne strukture El Salvadora, teško je očekivati da će se situacija u skorije vrijeme poboljšati.

2.3. *Gvatemala*

Demokratska tranzicija Gvatemale ušla je u završnu fazu tek krajem 1996. potpisivanjem Završnog mirovnog sporazuma.²¹ Trideset i šest godina dug građanski rat uzrokovao je smrt i nestanak 200.000 građana Gvatemale i egzodus znatnog broja stanovnika u SAD. Iako je završetak vojne vladavine i uvođenje izborne demokracije trebao biti krucijalni korak u procesu demokratizacije, slobodni i poštenu izbori nisu osigurali demokratsku stabilnost. Vojska je i dalje utjecala na politiku, a institucionaliziranje pravne države i kažnjavanje počinitelja zločina bilo je usporeno. Stupanj kriminala koji je vladao potkopavao je najznačajnije odredbe mirovnog procesa. Naime, vojska više nije trebala biti zadužena za unutarnju sigurnost građana, no i dalje je to činila. Nakon završetka građanskog rata novoosnovane Civilne policijske snage PNC trebale su se boriti s organiziranim i običnim kriminalom, što je bila izuzetno teška zadaća. Stoga im je u pomoć pritekla vojska, koja je trebala izvući Gvatemalu iz ralja organiziranog kriminala. U Gvatemali je šef kriminalne organizacije kontrolirao “svoj” teritorij i krijumčarske pravce te dijelove lokalne vladajuće strukture. Tijekom vojne vladavine vojska je kontrolirala gotovo sto posto teritorija Gvatemale, komunikacijske mreže, putove, zračne i pomorske luke, te López (2011: 148-149) navodi da se kriminalne aktivnosti nisu mogle odvijati bez znanja vojske, koja je u svojim redovima tolerirala korupciju i krijumčarenje. Mreža doušnika koja je upotrebljavana u protupobunjeničke svrhe kasnije se upotrebljavala u kriminalne svrhe, te “ono što je nekad bilo protupobuna danas je organizirani kriminal” (*ibid.*: 156). U Gvatemali tajne obavještajne i sigurnosne strukture, poznate po kratici CIACS, štite osobe na važnim državnim položajima. UN-ova Međunarodna komisija protiv nekažnjavanja (CICIG)²² ustanovila je da CIACS nakon potpisivanja mirovnog sporazuma nije raspušten, već da je nastavio s aktivnostima i udružio se s organiziranim kriminalom. U međuvremenu počele su prosperirati

²¹ Više o demokratskoj tranziciji Gvatemale u Kos-Stanišić, 2013.

²² UN-ova Međunarodna komisija protiv nekažnjavanja u Gvatemali, poznata po španjolskoj kratici CICIG (*Comisión Internacional contra la Impunidad en Guatemala*), osnovana je na prijedlog Gvatemale 2007. s ciljem razotkrivanja ilegalnih mreža bivših vojnika i policajaca, sada *freelancera*, koji surađuju s *narkotrafitantima*, tj. ilegalnih grupa koje i dalje operiraju unutar sigurnosnih institucija Gvatemale. Dostupno na: <http://www.cicig.org> (pristup 27. 8. 2012).

domaće i meksičke kriminalne organizacije koje su “sklapale prijateljstva” s niže i srednje rangiranim državnim djelatnicima. U Gvatemali djeluje više organiziranih kriminalnih grupa, od kojih su najpoznatiji domaći *transportisti Lorenzanas* i *Mendezas* te meksički karteli – Zaljevski, Sinaloa i Zete – koji su dobri prijatelji s gradonačelnicima gradova na granici s Meksikom i Hondurasom.

Dolaskom na vlast ljevičara Alvara Coloma 2008. situacija se dodatno pogoršala. U prosincu 2010. Colomova je vlada bila primorana proglasiti dvomjesečno izvanredno stanje u sjevernoj provinciji Alta Verapaz kako bi obnovila vlast nad teritorijem kojim su do tada vladale Zete. Usprkos uhićenjima *narkotrafikanti* su nastavili svoje aktivnosti. U svibnju 2011. u regiji Petén na granici s Meksikom ubijeno je 27 seljaka i odrubljene su im glave u znak osvete njihovu gazdi koji je navodno ukrao *narkotrafikantima* dvije tone kokaina. Vlada je bila primorana proglasiti izvanredno stanje i u Peténu. Nakon nekoliko dana u Alta Verapazu je pronađeno raskomadano tijelo pomoćnika državnog tužitelja, što je bila osveta za zapljenu 500 kilograma kokaina. Usprkos borbi protiv *narkotrafikanata* Colomova administracija nije bila pošteđena skandala. Salvador Gándara, drugi od pet Colomovih ministara unutarnjih poslova, bio je optužen da je namjerno davao krive podatke u CICIG-ovoj istrazi. Ravnatelj policije PNC-a Porfirio Pérez Paniagua uhićen je pod optužbom da je otuđio 350 kilograma zaplijenjenog kokaina i 300.000 američkih dolara. Početkom 2010. novi ministar unutarnjih poslova Raúl Velásquez optužen je za pronevjeru pet milijuna dolara (*ibid.*: 168-170). U proljeće 2009. u kampu Zeta za obuku na sjeveru Gvatemale, a zatim i u Amatitlánu u blizini glavnoga grada, pronađeno je oružje koje pripada vojsci. U drugoj akciji ubijeno je pet agenata Agencije za borbu protiv narkotika, no sumnja se da su oni u Amatitlán išli radi krađe droge i novca, a ne u sklopu organizirane akcije. Istraga u slučaju Amatitlán dovela je u veljači 2010. do uhićenja još jednog ravnatelja policije PNC-a, Baltazara Gómeza, te ravnatelja PNC-ove jedinice za borbu protiv *narkotrafikanata*. Kako bi se izbjegli novi skandali, u posljednje se vrijeme za izbor visokopozicioniranih policijskih djelatnika upotrebljava poligraf.²³

Strategic Studies Institute 2010. upozorio je da više od 40 posto teritorija Gvatemale nije pod kontrolom države. Na teritoriju gdje država nije prisutna organizirani kriminal preuzeo je ulogu države i pruža usluge građanima, što kriminalcima omogućuje utjecaj. Granica Meksika i Gvatemale vrlo je porozna, sa samo osam službenih graničnih prijelaza na tisuću kilometara. Na uzorku od 600.000 slučajeva

²³ Nakon što je na Međunarodnoj konferenciji o sigurnosnoj strategiji Srednje Amerike Gvatemala dobila od Meksika tehničku pomoć u upotrebi poligrafa, on se sada upotrebljava prilikom izbora visokopozicioniranih policijskih djelatnika. Zanimljivo je spomenuti da je prilikom izbora novog ravnatelja PNC-a od sedam kandidata šest palo na poligrafu, a izabran je jedini koji je prošao (López, 2011: 222).

CICIG je ustanovio da je u Gvatemali podignuto svega 1,8 posto optužnica (López, 2011: 176). *Mare* su sve do nedavno bile optuživane da su glavni akteri kriminala i nasilja, no one “nose” samo dio kriminalnih aktivnosti i nasilja. Prema izvještaju *US International Narcotics Control Strategy Report* (INCSR) iz 2010, Gvatemala se nalazi u epicentru prodaje i krijumčarenja droge. No treba spomenuti da je 2010. zaplijenjeno puno manje kokaina nego 1999. To ne znači da vlada uspješno suzbija krijumčarenje te da su stoga zaplijenjene količine manje, već da su *narkotrafikanti* uspješniji u svojim aktivnostima, a vladine institucije ili nesposobnije ili korumpirane (Kos-Stanišić, 2013: 261). Unatoč brojnim zločinima koje je počinila u prošlosti, javnost je sklona uključivanju vojske u borbu protiv kriminala i smatra da je potrebna vlada čvrste ruke. Vrhunac sklonosti građana prema vojnicima pobjeda je bivšega generala Otta Pereza Moline na predsjedničkim izborima u prosincu 2011, koji je dan nakon inauguracije naredio da se vojska priključi borbi protiv *narkotrafikanata* te da neutralizira organizirani kriminal.

3. Utjecaj kriminalnih aktivnosti organizacija *narkotrafikanata* na javno mnijenje u državama Sjevernog trokuta

Poznato je da proces tranzicije iz autoritarnih sustava u demokratske vodi smanjivanju sigurnosti. S druge strane, očekuje se da fizička sigurnost građana bude osnovna beneficija demokracije, no u državama Sjevernog trokuta ona nije postignuta. Pojačava se osjećaj nesigurnosti, što znatno utječe na legitimnost i zadovoljstvo građana demokracijom. Što građani misle o demokraciji, danas je najjednostavnije razumjeti i prezentirati provedbom anketa javnog mnijenja. One su subjektivni instrument koji statistički prikazuje volatilno mišljenje, stavove i ponašanje anketiranih u određenom vremenu. Mjerenje percepcije demokracije iz teorijske perspektive sastoji se od dviju dimenzija – mjerenja legitimnosti (je li demokracija najbolji oblik vladavine) i efikasnosti (zadovoljstva načinom na koji demokracija funkcionira i rješava najvažnije probleme) (Lagos, 2003: 149-150). Najvjerodostojnija organizacija koja provodi ankete javnog mnijenja u Latinskoj Americi je *Latinobarómetro*, te će se upotrijebiti njezini podaci kako bi se odgovorilo na prvo istraživačko pitanje.

Vezano uz legitimnost, prema podacima *Latinobarómetro* iz 2011. godine, 54 posto građana El Salvadora smatra da je demokracija poželjnija od ostalih oblika vladavine, no 16 posto bi u određenim situacijama prihvatilo autoritarnu vladu. U Hondurasu je odnos 43 posto za demokraciju i 27 posto za autokraciju, a u Gvatemali 36 posto za demokraciju i 22 posto za autokraciju. Samo u godinu dana poželjnost demokracije u Gvatemali i Hondurasu smanjena je za 10 posto, u El Salvadoru 5 posto, dok je prihvaćanje autoritarnih vlada poraslo za 11 posto u Hondurasu, 5 posto u Gvatemali, ali se smanjilo u El Salvadoru za 3 posto. Gvatemala, Honduras i Meksiko tri su države Latinske Amerike u kojima je demokracija najmanje cije-

njena, no za razliku od Meksikanaca, koji nisu osobito skloni autoritarnim vladama (svega 14 posto), sklonost je najviša u Hondurasu. Godine 2011. prvi je put postavljeno pitanje je li se u usporedbi s prethodnom godinom demokracija poboljšala, ostala ista ili pogoršala. Podaci pokazuju da svega 5 posto Hondurašana, 7 posto Gvatemalaca i 12 posto Salvadoraca smatra da se situacija poboljšala, na temelju čega zauzimaju zadnja tri mjesta ljestvice.

Vežano za ocjenu efikasnosti demokracije, za građane su najvažniji njihovi stavovi vezani uz ekonomsku situaciju i sigurnost. Što se tiče zadovoljstva funkcioniranjem demokracije, najnezadovoljniji su građani Meksika i Gvatemale koji dijele posljednje mjesto na ljestvici (23 posto ih je zadovoljno), dok se Honduras nalazi na petom mjestu odostraga (29 posto zadovoljnih), a El Salvador, s 35 posto, u sredini. Prosjek je zadovoljnih u Latinskoj Americi 39 posto. Da njihova država napreduje, smatra svega 7 posto građana Hondurasa i 8 posto građana Gvatemale (posljednja dva mjesta), dok je El Salvador s 21 posto na 14. mjestu. To je znatno niža percepcija napretka nego što ga ima regija – 35 posto. Većina građana 18 država Latinske Amerike smatra da je najveći problem njihove države nezaposlenost, no građani Srednje Amerike, s iznimkom Nikaragve, smatraju da je to kriminal.²⁴ Građani država Sjevernog trokuta smatraju da im država nije sposobna osigurati minimalna ljudska i građanska prava, što vodi nezadovoljstvu funkcioniranjem demokracije i načinom na koji se rješavaju najvažniji problemi, u ovom slučaju kriminal.

Usporedbom legitimnosti, tj. podrške demokraciji i efikasnosti, tj. zadovoljstva načinom na koji ona funkcionira i rješava najvažnije probleme može se zaključiti da je u državama Sjevernog trokuta podrška demokraciji veća od zadovoljstva načinom na koji ona funkcionira.

Još je Huntington (1991) zaključio da je jedna od karakteristika novih demokracija frustracija i razočaranje postignućima demokratskih vlada i nemogućnošću rješavanja važnih problema, što vodi nostalgiji za autoritarnim sustavom. Smatrao je da je to osobito vidljivo u latinskoameričkim državama koje su imale umjerene režime koji su postizali relativan gospodarski uspjeh, a vlast su predali svojevrijem. To nije slučaj s državama Sjevernog trokuta, osobito s Gvatemalom i El Salvadorom u kojima su vladali vrlo brutalni režimi (200.000, odnosno 75.000 mrtvih), koji su bili gospodarski neuspješni te su odugovlačili s predajom vlasti (u Gvatemali čak do kraja 1996). Razočaranje i nostalgija trebali bi voditi prema demokratskoj konsolidaciji, no u slučaju država Sjevernog trokuta doveli su ne samo do vraćanja vojske na političku scenu već i do prihvatanja nedemokratskog ponašanja.

Nakon prikaza kriminalnih aktivnosti organizacija *narkotrafikanata* u državama Sjevernog trokuta možemo shvatiti zašto građani prihvaćaju ponovni dolazak

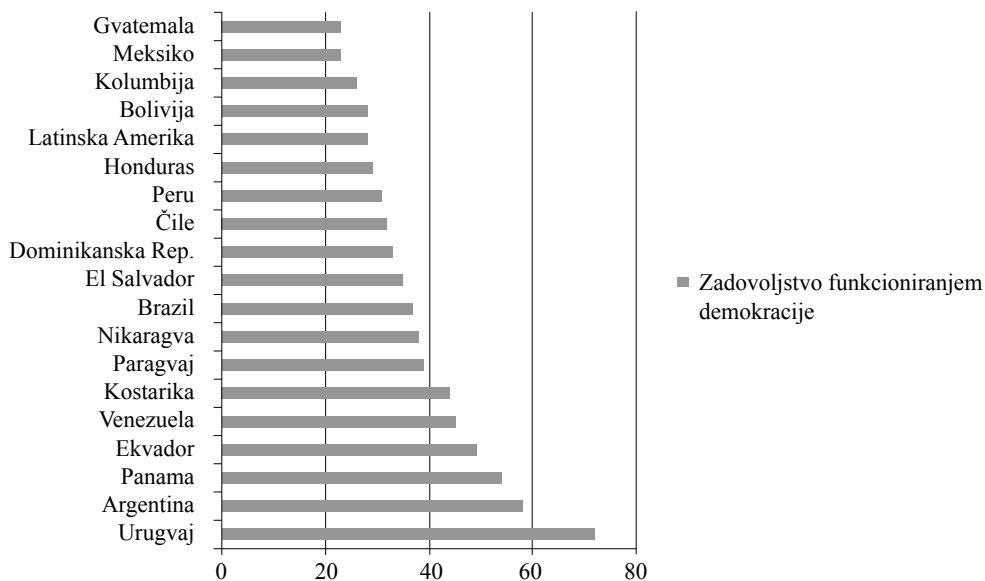
²⁴ *Latinobarómetro 2011 Report.*

Tablica 2. Legitimnost demokracije u Latinskoj Americi

	<i>Demokracija je poželjnija od ostalih oblika vladavine</i>	<i>U određenim situacijama autoritarna vlada je poželjnija od demokratske</i>	<i>Svejedno</i>
Venezuela	77	14	6
Urugvaj	75	11	9
Argentina	70	14	15
Dominikanska Rep.	65	22	9
Kostarika	65	14	15
Bolivija	64	11	16
Čile	61	14	22
Ekvador	61	23	12
Panama	60	19	11
Peru	59	16	18
Latinska Amerika	58	17	18
Kolumbija	55	11	27
El Salvador	54	16	23
Paragvaj	54	25	17
Nikaragva	50	15	19
Brazil	45	19	22
Honduras	43	27	23
Meksiko	40	14	36
Gvatemala	36	22	31

Izvor: *Latinobarómetro 2011 Report*, str. 36.

vojske na političku scenu i njezino angažiranje u zaštiti unutarnje sigurnosti. Iako je mirovnim sporazumima bilo dogovoreno da će vojska biti pod kontrolom civila i da se više neće baviti unutarnjom sigurnošću, očekivanja se nisu ostvarila. Reformirane policijske snage nisu bile sposobne boriti se protiv raširenog nasilja i kriminala koje uzrokuju *narkotrafikanti*, pa im je u pomoć morala priskočiti vojska. U Hondurasu je vojska uvjetno subordinirana civilima, ali je zadržala pravo veta i intervencije kada ocijeni da je nacionalna sigurnost države ugrožena, što je 2009. i učinila. U El Salvadoru i Gvatemali situacija je još lošija jer vojska ima pokroviteljstvo nad civilnim vladama, aktivno sudjeluje u oblikovanju politike te ima pravo interveniranja (Levine i Molina, 2011: 30-31). Unatoč povezanosti s autoritarnim režimima i vojskom koji su osamdesetih godina teško kršili osnovna ljudska prava, na slobodnim demokratskim izborima i dalje uglavnom pobjeđuju desne stranke. U Hondurasu je desnica bila na vlasti sve do 2006. Ljevičar Zelaya zbačen je s vlasti nakon tri

Grafikon 1. Efikasnost demokracije u Latinskoj Americi

Izvor: *Latinobarómetro 2011 Report*, str. 100.

godine, te ponovo vlada desnica (Lobo). U Gvatemali desnica je bila na vlasti sve do 2008, a nakon vladavine Coloma, 2012. ponovo se vratila na vlast (bivši general Perez Molina). U El Salvadoru ljevica je na vlasti tek od 2009. (Funes), no znakovito je da je na parlamentarnim izborima 2012. pobijedila desna stranka ARENA, što bi se moglo ponoviti i na budućim predsjedničkim izborima.

Navedene države suočavaju se s visokom stopom kriminala i ubojstava. No građani nemaju povjerenja u predstavničke institucije i u sudstvo, niti od njih očekuju da ih zaštite. Unatoč zlu koje je počinila u bliskoj prošlosti, više povjerenja poklanjaju vojsci – 54 posto u El Salvadoru, 36 posto u Hondurasu i 31 posto u Gvatemali. *Latinobarómetro* je 2010, prvi put otkada provodi istraživanja, postavio pitanje građanima Latinske Amerike kako ocjenjuju posljednju vojnu vladu svoje države. Prosječna pozitivna ocjena (vrlo dobar i dobar) u Latinskoj Americi iznosila je 19 posto, u Hondurasu 31 posto, u Gvatemali 26 posto, a u El Salvadoru 20 posto. Stoga ne čudi što se s izjavom “Nikada ne bih podržao vojnu vladavinu”, s kojom se 2010. složilo prosječno 63 posto građana Latinske Amerike, složilo samo 33 posto građana Gvatemale (na posljednjem mjestu), 47 posto građana Hondurasa i 57 posto građana El Salvadora. Povjerenje u Kongres 2010. imalo je 17 posto građana Gvatemale, 25 posto građana El Salvadora i iznenađujuće visokih 41 posto

građana Hondurasa, s obzirom na to da je prosjek Latinske Amerike bio 34 posto. Povjerenje u političke stranke iznosilo je 16 posto u El Salvadoru, 14 posto u Gvatemali i 22 posto u Hondurasu (prosjek u Latinskoj Americi bio je 23 posto). Sudstvu je vjerovalo 34 posto građana Hondurasa, 22 posto građana El Salvadora i 17 posto građana Gvatemale (prosjek u Latinskoj Americi bio je 32 posto).²⁵ Građani prihvaćanju represivna rješenja prema kojima se nesigurnost i nasilje mogu riješiti taktikom čvrste ruke (*mano dura*), koja je često vodila kršenju osnovnih ljudskih prava osumnjičenika. Ujedno, dobrostojeći građani za zaštitu vlastitog života i imovine sve više angažiraju privatne zaštitarske službe. Prihvaća se nedemokratsko političko ponašanje kao što je svrgavanje s vlasti legalno izabranog predsjednika (Honduras) i proglašavanje izvanrednog stanja tijekom kojeg se suspendiraju građanska prava (Gvatemala).

6. Zaključak

Potpisivanje Srednjoameričkog mirovnog sporazuma i demokratizacija koja je uslijedila nisu građanima država Sjevernog trokuta donijeli željeni mir i sigurnost, već je Gvatemalu, Honduras i El Salvador zahvatio novi val nasilja. Za većinu kriminalnih radnji, za nesigurnost i nasilje odgovorne su organizacije *narkotrafikanata* – meksički narkokarteli i *transportisti* te pripadnici *mara*. Državne institucije zadužene za provođenje zakona preslabe su da bi se s njima uspješno borile. Sve države Srednje Amerike nalaze se na tranzitnom koridoru između Južne i Sjeverne Amerike, no *narkotrafikanti* su najaktivniji u državama Sjevernog trokuta, u kojima su do prije dvadesetak godina vladali autoritarni desni režimi, a danas vlada isprepletenost politike i kriminala. *Narkotrafikanti* trenutačno su veća prijetnja regionalnoj sigurnosti nego ratovi koji su se vodili 1980-ih i najveći su kršitelji ljudskih prava u državama Sjevernog trokuta. Oduzimaju građanima pravo na život i sigurnost, jednakost pred sudovima i potkopavaju rad vladinih institucija zaduženih za istrage i kažnjavanje. Penetrirali su u političke, sudske i sigurnosne institucije, kupuju gradonačelnike i municipalne službenike te stvaraju “paralelne vladajuće strukture”. Ako se njihove kriminalne aktivnosti opstruiraju, naručuju otmice i ubojstva. Budući da država ne može kontrolirati nasilje, sve više se javljaju privatne zaštitarske agencije koje i same često krše ljudska prava. Očekivalo se da će fizička sigurnost građana biti osnovna beneficija demokracije, no u državama Sjevernog trokuta nije postignuta.

Gvatemala, Honduras i El Salvador, države s najvećom stopom ubojstava izvan ratnih zona, pogodne su za proučavanje kako stupanj kriminala utječe na stupanj podrške demokraciji. Visoka stopa ubojstava i nesigurnosti ima značajne posljedice na ocjenu efikasnosti i legitimnosti demokracije, te su stoga građani država

²⁵ *Latinobarómetro 2010 Report.*

Sjevernog trokuta skloniji prihvaćanju represivnih metoda borbe protiv kriminala i nesigurnosti te nedemokratskom ponašanju. Građani smatraju da im država nije sposobna osigurati minimalna ljudska i građanska prava, što vodi niskoj podršci demokratskim institucijama te prihvaćanju autoritarnih rješenja prema kojima se nesigurnost i nasilje mogu riješiti taktikom čvrste ruke (*mano dura*) i ponovnim uključivanjem vojske u rješavanje problema unutarnje sigurnosti. Prihvaćaju se i druge nedemokratske prakse kao što je svrgavanje s vlasti legalno izabranog predsjednika i proglašavanje izvanrednog stanja tijekom kojeg se suspendiraju građanska prava. Druga ključna politička posljedica raširenog kriminala jest blijeđenje države i njezine legalne moći, osobito ondje gdje država ne kontrolira dijelove vlastitog teritorija, već ih kontroliraju *narkotrafikanti*. Dodatna je prijetnja sigurnosti demokracija Sjevernog trokuta mogućnost da bi nakon dužeg razdoblja nezadovoljstva načinom na koji funkcionira demokracija moglo doći i do erozije legitimnosti, čime bi *narkotrafikanti* dobili dodatni prostor za svoje kriminalne aktivnosti.

LITERATURA

- A pesar de temores, Honduras saca a sus militares a la calle, Eulimar Núñez, BBC Mundo, 1. 12. 2011. http://www.bbc.co.uk/mundo/noticias/2011/12/111130_honduras_militares_policia_en.shtml
- Arnson, Cynthia. Olson, Eric. 2011. *Organized Crime in Central America: The Northern Triangle*. W. Wilson International Center for Scholars. Washington.
- Booth, J. A. Wade, C. J. Walker, T. W. 2010. *Understanding Central America*. Westview Press. Boulder.
- Bosworth, James. 2011. Honduras: organized crime gained amid political crisis, u: Arnson, C. i Olson, E. (ur.): *Organized crime in Central America: The Northern Triangle*. W. Wilson International Center for Scholars. Washington: 62-103.
- Casas-Zamora, Kevin. 2011. *The Travails of Development and Democratic Governance in Central America*. Foreign Policy at Brookings, Policy paper no 28. <http://www.brookings.edu/research/papers/2011/06/central-america-casaszamora>
- Coerver, Don. Hall, Linda. 1999. *Tangled Destinies Latin America & The United States*. University of New Mexico Press. Albuquerque.
- Dudley, S. Steven. 2010. *Drug Trafficking Organizations in Central America: Transportistas, Mexican Cartels and Maras*. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Mexico Institute, University of San Diego, Trans-border Institute.
- Farah, Douglas. 2011. Organized crime in El Salvador: its homegrown and transnational dimension, u: Arnson, C. i Olson, E. (ur.): *Organized Crime in Central America:*

- The Northern Triangle*. W. Wilson International Center for Scholars. Washington: 104-139.
- Huntington, Samuel. 1991. *The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press. Norman i London.
- Kos-Stanišić, Lidija. 2010. *Latinska Amerika i suvremeni svijet*. FPZG. Zagreb.
- Kos-Stanišić, Lidija. 2012a. Meksiko – nova narkodemokracija u Latinskoj Americi?. *Anali Hrvatskog politološkog društva* (8): 107-122.
- Kos-Stanišić, Lidija. 2012b. Marerosi – od uličnih bandi do transnacionalnih kriminalnih organizacija. *Političke analize* (3), 10: 34-37.
- Kos-Stanišić, Lidija. 2013. Transformacija političkog sustava Gvatemale – od banana-republike do najnekvalitetnije demokracije Latinske Amerike. *Anali Hrvatskog politološkog društva* 2012 (9): 247-267.
- Lagos, Marta. 2003. Public Opinion, u: Dominguez, J. i Shifter, M. (ur.): *Constructing Democratic Governance in Latin America*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore i London.
- Latinobarómetro 2010 Report*, Santiago Chile: Banco de datos en linea, <http://www.latinobarometro.org>, prosinac.
- Latinobarómetro 2011 Report*, Santiago Chile: Banco de datos en linea, <http://www.latinobarometro.org>, 28. listopada.
- Levine, H. Daniel. Molina, E. Jose. 2011. *The Quality of Democracy in Latin America*. Lynne Rienner Publishers. Boulder i London.
- López, Julie. 2011. Guatemala's Crossroads: The democratization of violence and second chance, u: Arnson, C. i Olson, E. (ur.): *Organized Crime in Central America: The Northern Triangle*. W. Wilson International Center for Scholars. Washington: 140-242.
- Meyer, J. Peter. Ribando Seelke, Clare. 2013. *Central American Regional Security Initiative: Background and Policy Issues for Congress*. Congressional Research Service, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41731.pdf>
- Ribando Seelke, Clare. 2013. *Gangs in Central America*. Congressional Research Service, 28. 1. 2013, dostupno na <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL34112.pdf>
- Sergio Arauz, Óscar Martínez, Efrén Lemus, "El Cartel de Taxis", *El Faro*, 16. svibnja 2011, <http://www.elfaro.net/es/201105/noticias/4079/>
- <http://www.cicig.org>
- <http://www.uca.edu.sv/publica/idhuca/grupo.html>
- <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/09/15/presidential-memorandum-major-illicit-drug-transit>

Lidija Kos-Stanišić

SECURITY-RELATED NARCO-THREATS
TO DEMOCRACIES OF THE NORTHERN TRIANGLE

Summary

Contrary to expectations, the signing of the Central American peace accord and the democratization that followed failed to generate peace and security to the citizens of the Northern Triangle countries. Instead, Guatemala, Honduras and El Salvador were enveloped in a new wave of violence. Most criminal activities, insecurity and violence are caused by Drug Trafficking Organizations (DTO), which at the moment represent a greater threat to regional security than the wars led in the 1980s. They are the crucial violators of human rights, and state institutions in charge of implementing the law are too weak to successfully take them on. This paper portrays the activity of the Mexican drug cartels, the *transportistas* and members of the *mara* in the Northern Triangle countries. It emphasizes that high murder rates and insecurity have significant impact on the citizens' attitudes towards democratic efficiency, making them more prone to accepting repressive methods of fighting crime and insecurity, as well as undemocratic behavior and the approval of a military comeback into the political arena. The paper concludes that after a prolonged period of citizen dissatisfaction with the way democracy is working, an erosion of legitimacy might occur, which would, in turn, broaden the space for DTOs and their criminal activities.

Keywords: Northern Triangle, Guatemala, Honduras, El Salvador, Drug Trafficking Organizations

Kontakt: **Lidija Kos-Stanišić**, Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Lepušićeva 6, 10 000 Zagreb. E-mail: likos@fpzg.hr